

Hadifoglyok, internáltak, kitelepítettek. Mindszenty József magyar bíboros tevékenysége az emberi jogok területén (1945-1948)

Balogh, Margit: Vojnoví zajatci, internovaní, vysídlení. Aktivita Józsefa Mindszentyho, kardinála Maďarska v oblasti ľudských práv (1945-1948). = Historický časopis. 61. r. 2013. 1. no. 45-84. p.

A második világháború után kialakult politikai változásokhoz a katolikus egyház alkalmazkodott a legnehezebben és hamarosan a kommunizmus elleni harc jelképévé vált.

Mindszenty hercegprímás sokban különbözött elődeitől: bár az egyház elsődleges feladatának a térítést és az evangélium hirdetését tekintette, fontosnak tartotta felvilágosítani a híveket a pártpolitikai kérdésekről és kötelességének tartotta a véleménynyilvánítást a közéleti és a politikai ügyekben is.

Már veszprémi püspökként is a belügyminiszternél érvelt (a sokszor indok nélkül) internáltak érdekében. Követelte az ártatlanok szabadon bocsátását, az internáltak számára lelki gondozást és jobb ellátást kért. Sorra látogatta a börtönöket és az internáló táborokat, ahol jelenlétével zavart keltett, a politikai ellenfeleknél haragot váltott ki. A komáromi Csillagerődben embertelen körülmények között tartott 1586 fogoly helyzetének javítása érdekében 1945 decemberében levélben fordult a miniszterelnökhöz, a belügy- és az igazságügyminiszterhez.

A Szovjetunió, Nagy-Britannia és az USA 1945 augusztusában Londonban kötött egyezséget a fő háborús bűnösök üldözéséről és azok megbüntetéséről. Ennek értelmében az egyezséghez csatlakozó további 19 állam köteles volt kiadni a területükön tartózkodó háborús bűnösöket. A háborús bűnösök felelősségre vonását egy sajtóságos intézmény, a népbíróság intézte, amely fokozatosan a kommunista párt végrehajtó eszközévé vált. 1945 és 1950 között 58629 ügyet tárgyaltak a népbíróságok és a 477 halálra ítéltből 189 főt végeztek ki.

Mindszenty terjedelmes beadványban érvelt a népbíróságok létjogosultsága ellen Tildy Zoltán miniszterelnöknél. Tiltakozását azzal indokolta, hogy büntetni kizárólag a büntett elkövetésének idején érvé-

nyes törvények alapján szabad. A 189 kivégzett háborús bűnös között három magyar miniszterelnök is volt (Bárdossy László, Imrédy Béla, Sztójay Döme). Mindszenty az 1848/III. törvénycikkely 32-35§ alapján úgy érvelt, hogy a miniszterek felelősségét kizárólag a parlament, nem pedig a népbíróságok határozhatják meg. Az angolszász orientációjú náciellenes Bakay Szilárd főhadnagy érdekében az angol és az amerikai nagykövethoz fordult – hiába: 1947-ben a főhadnagyot kivégezték. Mindszenty ráébredt, hogy azokat a tiszteket és civileket is bebörtönzik, akik németellenes beállítottságúak voltak, részt vettek az ellenállásban, sőt együttműködtek Moszkvával. A rendszer bárkit fasisztává nyilváníthatott.

Mindszenty 1945 októberében a magyarországi németek nem hivatalosan érvényesített kollektív büntetése ellen is érvelt. Igyekezett figyelemmel kísérni a világban szétszóródott magyar katolikusok sorsát.

A háború után a magyarországi németek nem kívánt állampolgárokká váltak, már az 1945. január 20-án aláírt szerződésben leszögezték, hogy az SS-, illetve a Volksbund tagok elveszítik magyar állampolgárságukat, a gyakorlatban azonban minden magyarországi német állampolgárra vonatkozott. 1945. december 22-én a magyar kormány elfogadta a németek kitelepítéséről szóló rendeletet. Mindszenty szinte azonnal reagált, már december 26-án levelet küldött Tildy Zoltán miniszterelnöknek, amelyben élesen elítélte a kitelepítéseket. Hat hónap alatt 120 ezer német nemzetiségű magyar állampolgárt telepítettek ki Magyarországról.

Mindszentyt a szlovákiai magyarok helyzete is mélyen megrázta. A csehszlovák államapparátus a „tisztá nemzetállam” érdekében a magyarok teljes likvidálását tűzte ki célul. A csehszlovák-magyar lakosságcsere egyezményt követően Mindszenty az angol külügyminiszternek írt levelében úgy fogalmazott: „A szlovákok úgy bánnak a magyarokkal, mint a zsidókkal 1944-ben...”

Mindszenty minden fórumon, az összes tekintélyét bevetve a magyarok érdekeit igyekezett képviselni: elítélte a békediktátumot, két nagy terjedelmű memorandumban részletesen összefoglalta a csehszlovákiai magyarok kitelepítésének fázisait. A memorandumokat a vatikáni államtitkári hivatalba is elküldte, majd 1946. december 22-én XII. Piusz pápát arra kérte, hogy járjon közben a nagyhatalmaknál, hogy hozzanak

létre egy speciális nemzetközi bizottságot a szlovákiai magyarok deportálásának ügyében.

Mivel a lakosságcsere és a deportálások tovább folytatódtak, Mindszenty úgy döntött, miután XII. Piusz pápához többször fordult eredménytelenül segítségért, lemond kardinális posztjáról. 1947. szeptember 27-én megírta levelét a pápának, amelyben drámai képet festett a szlovákiai magyarok helyzetéről, és egyben bejelentette lemondását is. A válasz, amelyet a pápa titkára írt alá, tartalmazta a pápa áldását és egy udvarias útbaigazítást papi kötelességeivel kapcsolatban. Mindszenty bárhova fordult és bárki felé irányította tiltakozását, nem volt eredménye.

Miután a párizsi békeszerződés 1947. szeptember 15-én életbe lépett Mindszenty levelezése elcsendesedett, de nem maradt abba.

Figyelme kiterjedt a jugoszláviai magyarok ellen elkövetett embertelenségekre, a 200 betelepített ukrán család érdekében az osztrák határ mentén vagyonuktól megfosztott, kitelepített 20 magyar családra, az ún. „hideg terrorra”, a közalkalmazotti állások megtisztogatására, az antiszemitizmus újraéledésére és az iskolák államosításának kérdésére is.

Mindszenty József teljes mértékben bevetette tekintélyének morális súlyát az emberi jogok védelme érdekében. Üzenete: az egyház mindenkinek a lelkére beszél, aki megszegi Isten íratlan és írott törvényeit, és kiáll mindazokért, akiknek emberi jogai csorbát szenvednek származásra, nemzetiségre, vallási hovatartozásra vagy társadalmi helyzetre való tekintet nélkül. Az ellene indított perben lényegében beismerte a tetteket, amelyekkel megvádolták és a bemutatott bizonyítékokat hitelesnek ismerte el. Mindszenty József kardinális a bírósági tárgyaláson is kitartott az emberi jogok védelmében végzett tettei mellett.

Császári Éva

Falusi élet Bihar vármegyében az úrbérrendezést követően

Bodo Edith, Lumea rurală din Bihor după reglementarea urbarială Tereziană (1771-1820), Editura Universităţii din Oradea, Oradea, 2011, 306 p.

Jelen kötet Bodo Edith doktori disszertációjának 2011-ben megjelent szerkesztett változata. A szerző téma iránti érdeklődése már egyetemi tanulmányai alatt megmutatkozott. Ennek eredménye Barbu Ştefănescu professzorral – akkori témavezetőjével – 1998-ban közösen kiadott, ugyancsak a parasztsággal foglalkozó írása. Jelenleg a fiatal szerző a Nagyvárad Egyetem történettudományi intézetének egyetemi adjunktusa, a témában számos tanulmánya látott napvilágot, melyek közül néhány a jelen kötetben is megtalálható.

A bemutatni kívánt könyv gazdagon illusztrált külleme már önmagában magával ragadja a kötetet ismerkedő olvasó érdeklődését. Kinyitva a könyvet, annak *Bevezetőjéből* rögtön kiderül, hogy nem hiányzik a tudományos igényességgel megfogalmazott tartalom sem. Ezt igazolja a bőséges levéltári forrás (Magyar Országos Levéltár, Központi Nemzeti Történeti Levéltár, Román Országos Levéltár Bihar Megyei Levéltára), kiadott forrás, valamint román, magyar, német és francia nyelvű szakirodalom (összesen 244 tétel) felhasználása is. A levéltári források egyszerre láttatják felülről (bécsi udvar, hivatalnokok, vármegyei előljárók, birtokos földesurak) és társadalomtörténeti kontextusból a parasztság helyzetét. Ez a fajta kettősség szoros egymásra hatásban végig jelen van a műben. A szerző szavaival élve „erről az időszakról sokat írtak, jót és rosszat, az adott szerző nemzetiségétől, társadalmi helyzetétől függően” (13 o.). Míg a román történetírás többségében pozitívan közelíti, addig a magyar már kritikusabb hangnemet megütve jellemzi Mária Terézia és II. József reformpolitikáját.

A mű egészét tekintve a szerző deduktív módszert alkalmazva a *Bevezetőt* és a *Historiográfiai áttekintést* követően a *Területszerzések keleten és az ezekkel járó problémák a Habsburg birodalomban* című fejezetben röviden felvázolja a Habsburg birodalom oszmánok elleni háborújának legfontosabb politikátörténeti vonatkozásait. Kiemeli, hogy az uralkodók fő célja egy központosított egységes állam megteremtése